

ZNAČAJ OBRAZOVANJA O OKOLIŠU

Abstrakt

Obrazovanje o okolišu je zasnovano na razumijevanju osnovnih prirodnih premisa, sadržaja i metoda. Suština bi trebala biti orijentirana prema objašnjenju procesa koji čine razumnu dinamičku interakciju ljudskih aktivnosti i prirodnih resursa. U tom smislu, obrazovanje o okolišu bi trebalo služiti kao osnova za bolje upravljanje prirodnim resursima i održivo planiranje za budućnost.

Obrazovanje o okolišu zasnovano na ekološkim premisama trebalo bi pomoći društvu kao cjelini da razumije i shvata održivi odnos između ljudi i prirode, drugačije rečeno da postigne ono što možemo opisati kao novo znanstveno obrazovanje kada je okolina u pitanju.

Jedan od osnovnih ciljeva obrazovanja o okolišu jeste fundamentalna promjena u shvatanju i razumijevanju životne sredine. U obrazovanje o okolišu treba da budu, koliko je god to moguće, ugrađene ideje i filozofija ekocentrizma kao preduvjeta za suštinsku promjenu odnosa prema prirodi i životnoj sredini, nasuprot sadašnjem antropocentrizmu kao dominantnoj filozofiji razvoja savremenog društva.

Uvod

Savremeni čovjek sve više ugrožava svoju neposrednu životnu sredinu i čitavu biosferu, a time ugrožava i svoje zdravlje i dovodi u pitanje svoj opstanak. Sve izraženiji i raznovrsniji ekološki problemi na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou ukazuju na potrebu urgentnog preispitivanja i preusmjeravanja cjelokupnog čovjekovog ponašanja prema prirodi, odnosno životnoj sredini i biosferi u cjelini. Zbog toga se zadnje tri decenije sve intenzivnije ulažu napor u sveopću zaštitu Zemlje, što je rezultiralo donošenjem Programa o Zemlji za 21. vijek u Rio de Ženeiru 1992. godine, popularno nazvanog Agenda 21.

Shodno ovom programu i postojećim međunarodnim i domaćim propisima, a zbog sve izraženijeg ugrožavanja okoliša, neophodna je promjena ukupne svijesti čovjeka prema svojoj okolini i prirodi u cjelini, koja treba da rezultira u novoj filozofiji održivog ili uravnoteženog razvoja.

Priroda ima ograničene potencijalne kapacitete u pogledu zastupljenosti prirodnih i bioloških resursa i u pogledu bezopasnog prijema štetnih tvari emitovanih iz antropogenih izvora. Zato se prirodom mora ekonomisati na bazi principa održivog razvoja čija je ključna odrednica zaštita okoline.

Poznavanje ekoloških zakonitosti i pojava u prirodi omogućava da se priroda koristi štedljivo, ne narušavajući njene uravnotežene odnose koji su uspostavljeni tokom duge evolucije života. U tome je, možda, i najveći značaj ekologije za savremeno ljudsko društvo. Ona pomaže da se sačuvaju znatna prirodna bogatstva i raznovrsnost organskih vrsta na Zemlji. Poznavanje ekoloških zakonitosti i pojava u prirodi omogućava razvoj ekološke kulture, svijesti i ekološkog ponašanja (Stevanović i Radović, 2003).

Nažalost, ne možemo se pohvaliti da smo do sada postigli visok stepen obrazovanosti i osviješćenosti o zaštiti okoline i održivom razvoju. Potpuno je jasno da sve dok svaki pojedinac ne bude dobro upoznat sa tim kako do zagađenja dolazi i šta sve utiče na ugrožavanje okoline, koje su dalekosežne posljedice i kakve odgovarajuće akcije mora preduzeti u svom mjestu boravka, na radnom mjestu i širem okruženju, ne može se očekivati da aktivno doprinosi opštim nastojanjima na očuvanju okoliša. Preduvjet za to je dobro planirano i dizajnirano ekološko obrazovanje. Tek ekološki obrazovani, svjesni i kulturni pojedinci bit će u mogućnosti da sačuvaju okolinu, živi svijet koji egzistira u toj okolini i svoje zdravlje i egzistenciju.

Ekološko obrazovanje budi ekološku i etičku svijest i uči vještinama i načinima ponašanja potrebnim za održivi razvoj, čija je ključna odrednica zaštita okoline (Šoljan, 1996).

Iz ovih osnovnih premisa proizilazi potreba ili nužnost ekološkog obrazovanja i odgoja.

U vremenu velikih reformi obrazovnog sistema mnogi ekolozi i ekološke organizacije ukazuju na to da bez utemeljenog ekološkog obrazovnog programa ne može biti ni pravog znanja o značaju životne sredine niti ekološkog obrazovanja, kao i

obrazovanja o održivom razvoju. Održivi razvoj je već postao planetarno pitanje i postavljen je kao osnovni postulat 21. vijeka (Cifrić, 1993; Uzelac, 1996; Stevanović i Radović, 2003).

Shodno navedenom u Europskoj zajednici je utemeljena posebna Ustanova za odgoj i obrazovanje za okoliš - FEEE (Foundation for Environmental Education in Europe) u okviru službenih i neslužbenih obrazovnih sistema. To su posebne ekološke škole čiji je cilj intenzivno i aktivno sudjelovanje učenika u sticanju znanja o okolišu (Živković, 2003).

Ciljevi ekološkog obrazovanja

Ekološko obrazovanje treba da podstiče razvoj ekološke svijesti i kulture, te formiranje aktivnog odnosa prema životnoj sredini, prepoznavanje lične odgovornosti i akcije, kao i implikaciju sadašnjih potreba na potrebe budućih generacija. Ono je nesumnjiho osnovni preduvjet za uspješno rješavanje problema u okolini. Osnovni zadatak ekološkog obrazovanja sastoji se u prenošenju i usađivanju znanja, progresivnih vrijednosti i normi ponašanja prema životnoj sredini. Prenošnje znanja o stanju i problemima čovjekove životne sredine, ekološkim krizama, društvenim mjerama i akcijama u tom pravcu nesumnjivo je jedan od najsnažnijih faktora razvoja ekološke svijesti i kulture. Ekološka svijest se može podsticati i razvijati samo adekvatnim obrazovanjem i edukacijom (Goletić i Selimović, 2003).

Temeljni cilj ekološkog obrazovanja jeste da korisnici steknu znanja o elementima i principima ekologije, životne sredine i održivog razvoja. To bi im omogućilo da uspješno učestvuju u uočavanju i rješavanju ekoloških problema i očuvanju okoliša radi poboljšanja i očuvanja potrebnog kvaliteta životne sredine koji omogućuje zdravo življenje ljudskih populacija i ostalog živog svijeta.

Iz temeljnog cilja proističu konkretni ciljevi ekološkog obrazovanja, kao što su:

- shvatanje jedinstva žive i nežive prirode,
- sticanje znanja o ekosistemima i tipovima ekosistema, njihovom produktivitetu, potencijalnim mogućnostima iskorištavanja i unapređenja,
- shvatanje interaktivnih odnosa u ekosistemu,

- upoznavanje najvažnijih izvora, vrsta i posljedica zagađivanja zraka, vode i tla,
- upoznavanje ekoloških i drugih mjera zaštite i unapređenja životne sredine,
- shvatanje principa održivog razvoja, zasnovanog na ekološkim osnovama,
- razvijanje i formiranje ekološke svijesti i odgovornosti za očuvanje i unapređenje životne sredine,
- razvijanje ekološke etike i kulture,
- prihvatanje i primjena ekološkog razmišljanja i ponašanja itd.

Preduslovi za uspješno ekološko obrazovanje jesu:

- kvalitetan program ekološkog obrazovanja koji obezbjeđuje permanentnost, inerdisciplinarnost, sistematičnost, jedinstvo teorije i prakse, interaktivnost i odgovornost,
- primjena ekoloških standarda koji predstavljaju jedan od ciljeva reforme obrazovnog sistema s ciljem približavanja evropskom obrazovnom sistemu i tržištu rada,
- kvalifikovan kadar i priprema kadrova na bazi posebno dizajniranih programa,
- odgovarajuća savremena očigledna sredstva,
- adekvatna literatura itd. (Živković, 2003).

Značaj ekoloških postavki za obrazovanje o okolišu

Ekološko obrazovanje se mora bazirati na izučavanju savremene ekologije kao specifične biološke discipline. Poznavanje ekoloških principa, sadržaja i metoda omogućava potpuno razumijevanje i objašnjenje procesa koji čine razumljivom dinamičku interakciju ljudskih djelatnosti i prirodnih resursa. U tom smislu ekološko obrazovanje treba da služi i kao osnova za bolje upravljanje prirodnim resursima i bolje planiranje za budućnost.

Pri tome se, kao imperativ obrazovanja o okolišu, nameće pitanje razumijevanja principa postojanja i funkcionisanja života na Zemlji, koji se zasnivaju na tri međusobno povezana faktora: kruženje materije, protok energije i gravitaciji. Život na Zemlji ima svoju hijerarhijsku organizaciju, odnosno nivoe ekološke

integracije, počevši od individue kao elementarnog biotičkog sistema, preko populacije, biocenoze, ekosistema, bioma ili biohora, pa do biosfere kao najsloženijeg biotičkog sistema koji objedinjuje sav živi svijet na Zemlji. Shvatajući jedinstvenu organizaciju i manifestaciju života na Zemlji jasno je da promjena koja se desi na bilo kojem dijelu nekog ekološkog sistema utiče na uspostavljeni balans, odnosno ravnotežu tog prirodnog sistema. Interaktivni procesi u ekološkim sistemima, odnosno u prirodi su veoma kompleksni i višedimenzionalni zbog čega su teško predvidljivi. Njihovo shvatanje zahtijeva kompleksna interdisciplinarna razmatranja po metodama savremene ekologije. Inače, savremena ekologija proučava ekološke sisteme, a ekološki sistemi su nastali integracijom fizičkih, kemijskih, genetičkih, filogenetičkih i biocenoloških sistema. Jedino se na bazi razumijevanja ovih principa i postavki može potpuno razumjeti i shvatiti odnos čovjeka i prirode, što predstavlja preduvjet za postizanje održivog razvoja čija je ključna odrednica racionalna eksploatacija prirodnih resursa i minimalno opterećivanje svih komponenti životne sredine otpadnim tvarima. U tom smislu kroz ekološko obrazovanje treba nastojati da svaki pojedinac i zajednica u cjelini dođu do novog shvatanja i svijesti o odnosu čovjeka i prirode. Razvoj ekološke svijesti omogućava formiranje ekološke kulture koja je jedan od glavnih preduvjeta za ponašanje čovjeka prema prirodi prema ekološkim principima.

Ekološko obrazovanje u oblasti zaštite okoliša u direktnoj je vezi sa očuvanjem njegovog kvaliteta i zaštite zdravlja ljudi, kao i sa izgradnjom harmoničnih odnosa ljudskih populacija sa prirodom od koje direktno ovise. Tako u posljednjih 30 godina našu pažnju snažno zaokupljaju različiti lokalni, regionalni i globalni ekološki problemi koji se pojavljuju u fokusu ekološkog obrazovanja, kao što su:

- sve intenzivnije zagađivanje atmosfere, vode i tla nekontrolisanim emisijama plinovitih, tečnih i krutih otpadnih tvari,
- neracionalna eksploatacija prirodnih (posebno bioloških) resursa,
- intenzivno uništavanje šuma,
- izražena dezertifikacija tla,
- ugrožavanje i smanjenje biodiverziteta,
- narušavanje ozonskog omotača,

- pojačavanje efekta staklene bašte,
- nedovoljno provođenje tehničko-tehnoloških, administrativno-pravnih, obrazovnih i društvenih mjera zaštite okoliša i prirode itd.

Izgradnja i razvijanje usklađenog društva podrazumijeva uspješno rješavanje okolinskih i ekoloških problema i odgovorno upravljanje okolinom na principima i načelima održivog razvoja. Za postizanje ovog cilja, neophodno je izgraditi novu ekološku svijest na osnovama savremenog shvatanja svijeta. Izgradnja ekološke svijesti i savremenog shvatanja svijeta može se postići jedino planskim i dobro osmišljenim ekološkim obrazovanjem baziranom na principima, sadržajima i metodama savremene ekologije. Na ovaj način bilo bi osigurano stvaranje svjesnih pojedinaca i zajednice u kojoj će ljudi usklađivati svoje interese sa ekološkim ciljevima, odnosno sa prirodom.

Potpuno je izvjesno da društva čija se obrazovna politika temelji na koncepciji cjeloživotnog učenja o okolišu mogu očekivati zadovoljavajući društveni razvoj baziran na principima održivog (uravnoteženog) razvoja. Bez kvalitetnog ekološkog obrazovanja nema održivog razvoja, čija je ključna odrednica zaštita okoline, njeno racionalno iskorištavanje i minimalno opterećivanje zagađujućim tvarima.

Zbog značaja ekološkog obrazovanja u nekim školama ima pokušaja da se uvede nastavni predmet ekologija ili zaštita životne sredine, odnosno zaštita okoline. Naročito su te inicijative izražene u industrijsko-urbanim područjima u kojima je prisutno kontinuirano ugrožavanje okoline i zdravlja ljudi, što je i logično. Te inicijative naročito pokreću NVO koje se bave okolišem, ekolozi i zaštitari prirode, ali i pojedine obrazovne ustanove. Time bi se obezbijedilo potpunije ekološko obrazovanje učenika i drugih korisnika.

Zaključak

Ekologija i zaštita okoline moraju biti zastupljeni na dostojan način u obrazovnim i vanobrazovnim procesima i oblicima. Ekološke postavke u procesu obrazovanja treba obrađivati po savremenim metodama i postupcima, kroz interaktivnu nastavu, uz korištenje savremenih nastavnih

sredstava. Ove obrazovne procese treba što češće i obimnije realizovati u prirodi, jer se ekologija i ekološke postavke u prirodi (ekološkoj stvarnosti) najlakše izučavaju i razumiju. Znanje koje se stiče kroz ekološko obrazovanje je izuzetno značajno za shvatanje neophodnosti zaštite okoline i formiranje ekološkog načina mišljenja i ponašanja radi obezbjeđenja ljudskog blagostanja.

Prema tome, ekološko obrazovanje treba da bude proces koji traje tokom cijelog života.

U ekološko obrazovanje trebale bi biti ugrađene ideje i filozofija ekocentrizma kao preduvjeta za suštinsku promjenu odnosa prema prirodi i životnoj sredini, nasuprot sadašnjem antropocentrizmu kao dominantnoj filozofiji razvoja savremenog društva.

Literatura

1. Cifrić, I. (1993). Ekološka edukacija i moderno društvo. *Socijalna ekologija*, 2 (2): 235-248.
2. Goletić, Š., Selimović, S. (2003): Značaj ekološke edukacije. Zaštita okoliša, Mašinski fakultet u Zenici, pp 7-11.
3. Stevanović, B., Radović, I. (2003): Suština i značaj ekoloških postavki kao polazišta u vaspitanju i ukupnom obrazovanju – tradicija i perspektive. Zbornik radova: Obrazovanje o životnoj sredini u reformisanoj školi i društvu, Ed. Ecolibri, Beograd, pp 44-54.
4. Šoljan, D. (1996): Uravnoteženi razvoj i mladi. Uravnoteženi razvoj – put u budućnost, Fondsko, Sarajevo, pp 123-129.
5. Uzelac, V. (1996): Okoliš i obrazovanje, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb.
6. Živković, R. (2003): Obrazovanje o životnoj sredini i reforma obrazovanja. Zbornik radova: Obrazovanje o životnoj sredini u reformisanoj školi i društvu, Ed. Ecolibri, Beograd, pp 11-25.

SIGNIFICANCE OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

Summary

Environmental education is founded on the understanding of basic environmental premises, contents and methods. The essence should be oriented towards explanation of processes that make understandable dynamic interaction of human activities and natural resources. In this sense, environmental education should serve as basis for more effective management of these resources and making better plans for the future.

Environmental education is based on ecological facts. It should help the society, as a whole, to understand and conceive in a new relation between man and the nature, or in other words to achieve something what we can describe as new literacy when environment is concerned.

One of the basic objectives of environmental education is the fundamental change of understanding and awareness of the environment. The environmental education rely on the concepts and philosophy of ecocentrism as essential precondition for changing the attitude towards the nature and environment, opposed to the present-day anthropocentric point of view as the dominating philosophical approach to the development of contemporary society.

Key words: education, environment, environmental, nature, natural resources